

Kultura języka prawniczego, cz. I

Mateusz Zeifert

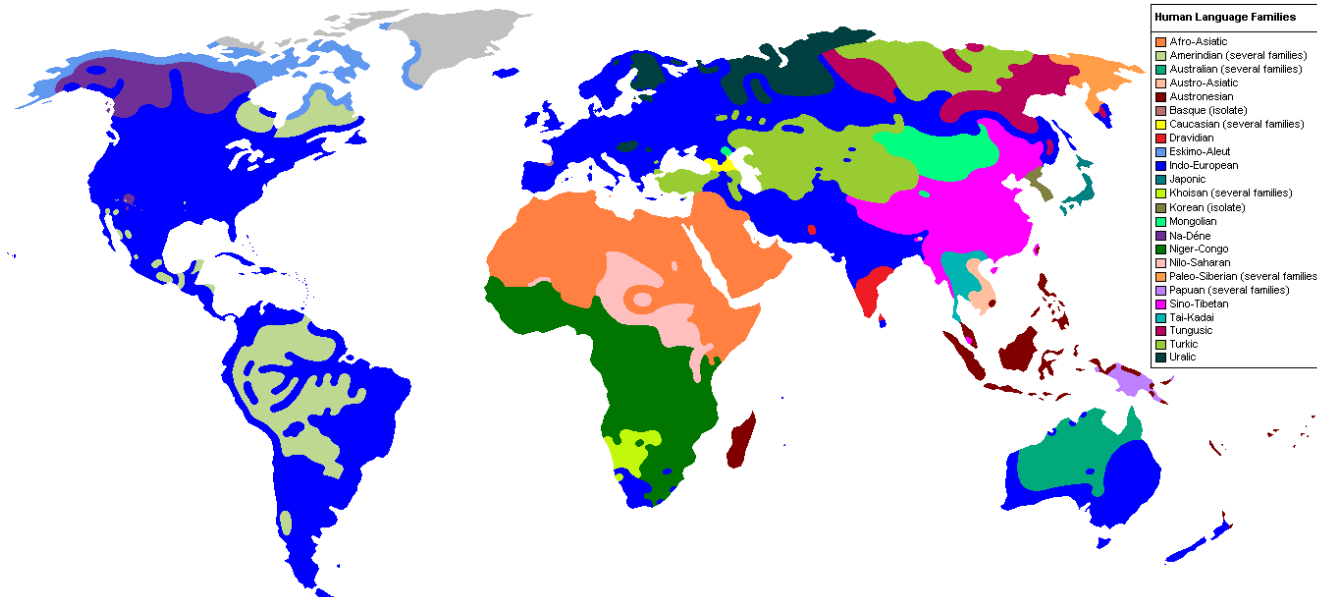
Językoznawstwo historyczno-porównawcze (1)

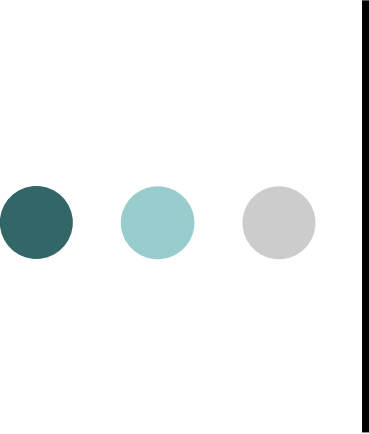
- Początki naukowej refleksji nad językiem.
- Przełom XVIII. i XIX. wieku: romantyzm, odkrycie sanskrytu.

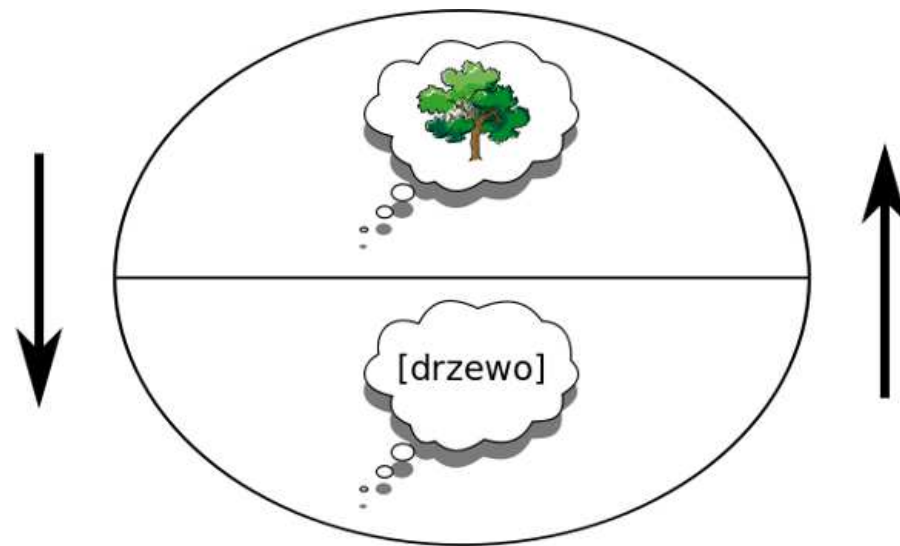
Językoznawstwo historyczno-porównawcze (2)

- XIX wiek: historycyzm, ewolucjonizm, pozytywizm naukowy: badania ewolucji głosek, zapożyczeń i analogii między językami (prawa fonetyczne).
- Rodziny języków: indoeuropejska, ugrofińska, semicka, ałtajska, bantu itd.

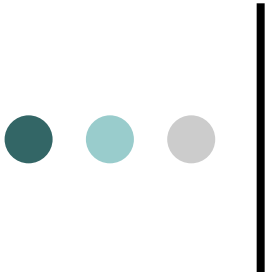
Językoznawstwo strukturalne

Językoznawstwo strukturalne (1)

- **Ferdinand de Saussure** (1857-1913), szwajcarski uczyony, wykładowca na Uniwersytecie w Genewie, nazywany ojcem współczesnego językoznawstwa.
- ***Kurs językoznawstwa ogólnego*** (1916), odtworzony z notatek jego studentów.
- „Inne nauki mają swój przedmiot dany z góry i mogą go następnie rozważać z rozmaitych punktów widzenia; w naszej dziedzinie nie ma niczego podobnego (...) można raczej powiedzieć, że to właśnie punkt widzenia stwarza przedmiot...”

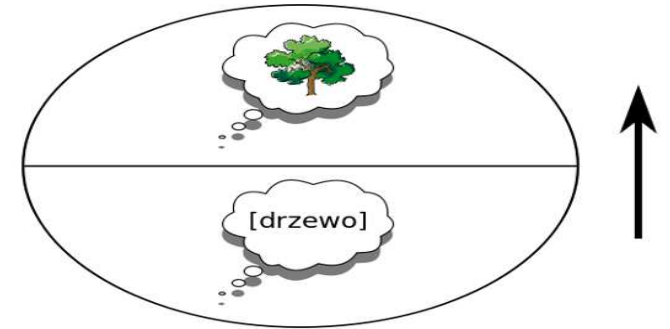

Językoznawstwo strukturalne (2)

- *Langage* (mowa) = *langue* (język) + *parole* (mówienie).
- ***Langue*** to język: abstrakcyjny system znaków o charakterze ponadindywidualnym (społecznym) i psychicznym. Badaniem języka zajmuje się językoznawstwo ogólne (właściwe).
- ***Parole*** to mówienie: rzeczywiste przejawy komunikacji językowej o charakterze indywidualnym i psychofizycznym. Badaniem mówienia zajmują się różne dyscypliny pomocnicze, np. filologia, lingwistyka tekstu, pragmatyka, stylistyka itd..

Językoznawstwo strukturalne (3)

- **Znak językowy =** **pojęcie** (*signifié*) + **obraz akustyczny** (*signifiant*).
- Związek pomiędzy nimi jest arbitralny (dowolny) i konwencjonalny.
- „Język wypracowuje swe jednostki, kształtując się między dwoma bezkształtnymi masami”, tj. myślą i dźwiękiem.
- Brak relacji języka i świata – brak problemów semantycznych (znaczeniowych).

Językoznawstwo strukturalne (4)

- Język to **system znaków**.
- Punktem wyjścia jest uchwycenie całości, z której dopiero na drodze analizy uzyskuje się mniejsze elementy.
- **Wartość językowa** znaku – ustala się ją poprzez porównanie z innymi elementami.
- Płaszczyzna syntagmatyczna (powiązania przestrzenne, np. *kot-ek, kot-ka, kot-kowi*) i paradygmatyczna (podobieństwa, np. *kotek – kotka – kotkowi*).
- „W języku istnieją tylko różnice”.

Językoznawstwo strukturalne a prawo

- Pojęcie wartości znaku a zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej:
- „Skoro ustawodawca w treści normy prawnej umieszcza obok siebie dwa pojęcia broni palnej (bojowej i myśliwskiej), to z zakazu wykładni synonimicznej wynikać tylko może, że tym różnym zwrotom nie można nadawać tego samego znaczenia” (wyrok NSA w Warszawie z dnia 6 marca 2014 r., II OSK 2406/12).

Strukturalizm praski

- „Język to system środków wyrażania ze względu na cel (**funkcjonalizm**).
- **Fonetyka i fonologia** (N. Trubiecki): fonetyka bada głoski jako zjawisko akustyczne (otwarte-zamknięte, dźwięczne-bezdźwięczne itd.), fonologia bada właściwości dystynktywne głosek w danym języku (np. [pas]-[bas], [maupa]-[małpa]), pojęcie fonemu.
- Badania płaszczyzny informacyjnej tekstu (V. Mathesius): **temat** (informacja dana) – **remat** (informacja nowa).

Strukturalizm praski a prawo

- Temat (informacja dana) i remat (informacja nowa) w budowie przepisów.
- „Zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od 3 lat albo karą surowszą” (art. 7 § 2 k.k.).
- „§ 1. Przedsiębiorca działa pod firmą. § 2. Firmę ujawnia się we właściwym rejestrze, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej (Art. 43² k.c.)”.

Strukturalizm kopenhaski

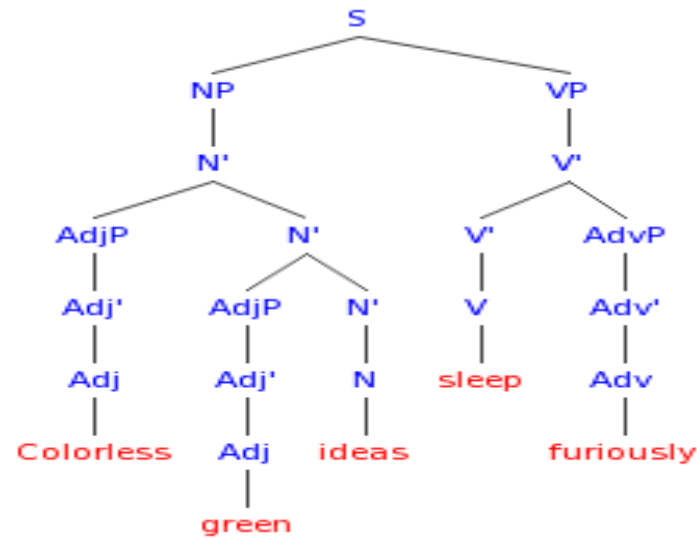
- Louis Hjelmslev (1899-1965).
- Podział języka: treść (rzeczywistość) i wyrażanie (środki) oraz substancja (materia) i forma.
- Substancja wyrażania – fonetyka,
- Forma wyrażania – fonologia,
- Forma treści – gramatyka,
- Substancja treści – semantyka.

Strukturalizm amerykański

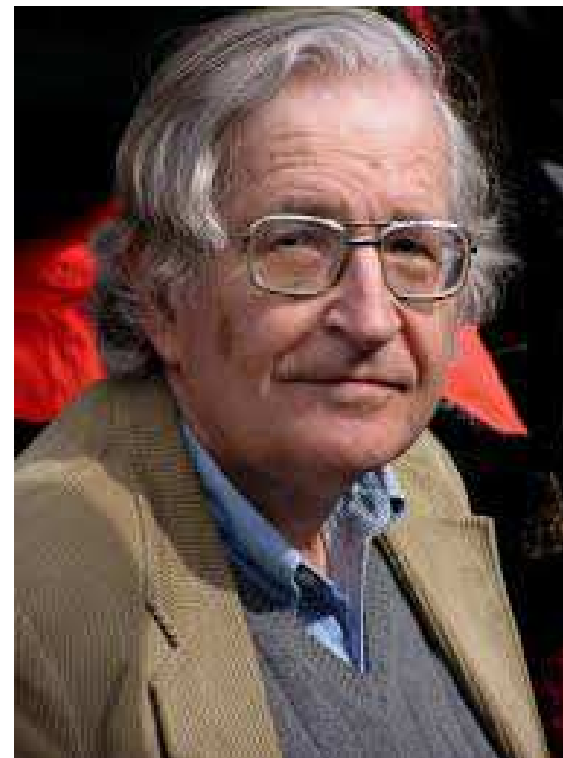
- Prymat zagadnień praktycznych – opis i tłumaczenie języków indiańskich (deskrytywizm).
- L. Bloomfield – koncepcje psychologii behawiorystycznej, np. schemat bodziec-reakcja.
- Z. Harris – metoda dystrybucyjna (taksonomiczna), tj. segmentacja języka i opis otoczenia każdego elementu.

Językoznawstwo transformacyjno-generatywne

Językoznawstwo transformacyjno-generatywne (1)

- **Noam Chomsky** (1928 r.) – językoznawca, psycholog, filozof, działacz społeczny, jeden z najczęściej cytowanych naukowców w historii.
- Krytyka behawioryzmu – zewnętrzne zachowania nie wyjaśniają, jak działa język.
- Podkreślenie twórczego aspektu języka – potrafimy wypowiadać i rozumieć nieskończenie wiele zdań, których większości nigdy wcześniej nie słyszeliśmy.

Językoznawstwo transformacyjno-generatywne (2)

- **Wykonanie** (performance) to praktyczne użycie języka konkretnych sytuacjach.
- **Kompetencja** (competence) to zespół reguł, które sterują tym procesem (zwykle są one nieuświadomione).
- Celem językoznawstwa jest „eksplicytny opis immanentnej kompetencji idealnego użytkownika języka”.
- **Gramatyka** to model kompetencji – urządzenie do generowania (produkowania) wszystkich poprawnych i wyłącznie poprawnych zdań danego języka.

Reguły frazowe (1)

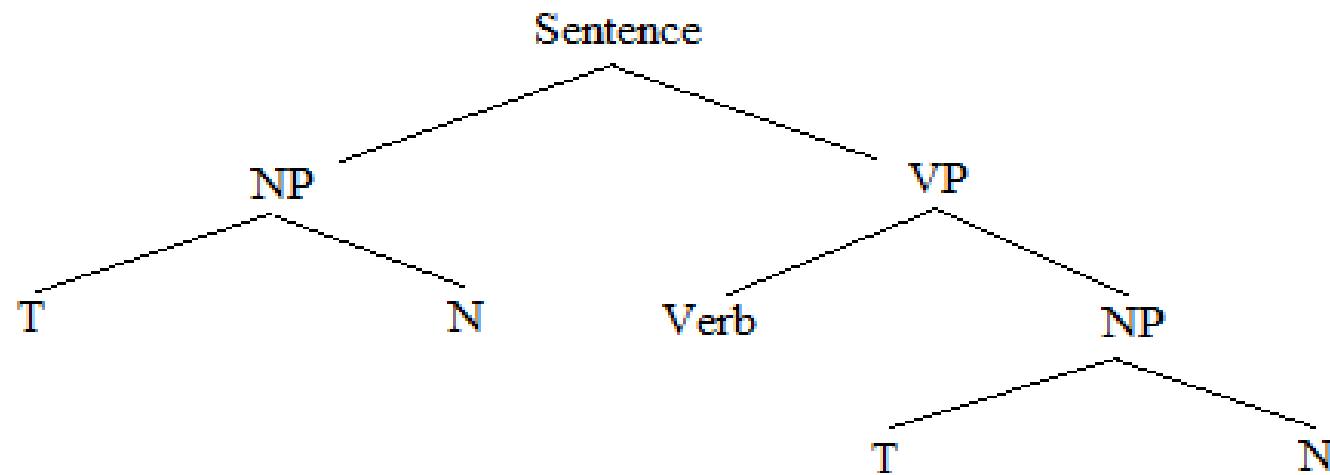
(1) Sentence \rightarrow NP + VP

(2) NP \rightarrow T + N

(3) VP \rightarrow Verb + NP

Reguły te generują następujący ciąg (szereg) symboli:

(NP (T + N) + VP (Verb + NP (T + N)))

Reguły frazowe (2)

(1) Sentence \rightarrow NP + VP

(2) NP \rightarrow T + N

(3) VP \rightarrow Verb + NP

(4) T \rightarrow *the*

(5) N \rightarrow {*man, ball, ...*}

(6) Verb \rightarrow {*hit, say, ...*}

np. *The man hit the ball.*

(7) VP \rightarrow V + Sentence (**rekurencja**)

np. *The man say that the man hit the ball.*

*The man say that the man say that the man
hit the ball.*

itd.

Transformacje

- Transformacje to operacje przekształcania (derywowania) szeregu symboli generowanego przez reguły frazowe, np. zmiana szyku zdania, przenoszenie (pytania itd.) zastępowanie, dodawanie, zacieranie.
- *The man hit the ball → The ball was hit by the man.*
- Ta sama **struktura głęboka**, dwie różne **struktury powierzchniowe**.
- *Flying planes can be dangerous./ W czasie jazdy z kierowcą rozmawiać nie wolno.*
- Jedna **struktura powierzchniowa**, dwie różne możliwe **struktury głębokie**.

Gramatyka transformacyjno-generatywna a prawo (1)

- Rozróżnienie: struktura powierzchniowa – struktura głęboka a rozróżnienie: **przepis – norma prawna.**
- „Kto zabija człowieka, podlega karze...” (art. 148 § 1 k.k.)
- Według koncepcji norm sprzężonych przepis ten wyraża dwie normy prawne: 1) nie wolno zabijać, 2) za zabicie należy wymierzyć karę.

Gramatyka transformacyjno-generatywna a prawo (2)

- **Derywacyjna koncepcja wykładni prawa (M. Zieliński)** – wykładnia to proces dekodowania norm prawnych (zupełnych i jednoznacznych) z przepisów.
- W procesie tym należy ustalić stan prawny, uwzględnić wszelkie relewantne akty prawne, zawierające uzupełnienia, modyfikatory itd. interpretowanego przepisu. Następnie należy je ujednoznaczyć eliminując wieloznaczność i nieostrość.
- Struktura normy prawnej: adresat + okoliczności + nakaz/zakaz + zachowanie.

Gramatyka transformacyjno-generatywna a prawo (3)

- **Norma z art. 148 k.k. (1972 r.):** „Człowiekowi, które nie jest matką zachowującą się pod wpływem porodu i w czasie jego przebiegu w stosunku do dziecka, i który nie jest osobą w obronie koniecznej odpierającą bezpośredni bezprawny zamach na jakiegokolwiek dobro społeczne lub jakiegokolwiek dobro jednostki, i który nie jest kompetentną osobą wykonującą prawomocny wyrok śmierci, i który nie jest żołnierzem oddziałującym na wroga w czasie działań wojennych nie w sposób niezgodny z prawem wojennym, nakazuje się niech w każdych okolicznościach od dnia 1 stycznia 1970 r. nie zabija a nawet nie usiłuje zabić nie pod wpływem silnego wzruszenia, nie na żądanie innego człowieka i pod wpływem współczucia dla niego, człowieka.

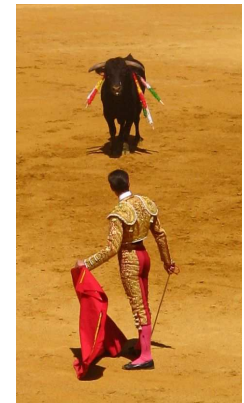

Rola semantyki (1)

- Gramatyka składa się z trzech komponentów:
 - **Komponent syntaktyczny** – reguły frazowe i transformacje, ma charakter generatywny (twórczy),
 - **Komponent fonologiczny** – interpretuje strukturę powierzchniową nadając jej formę dźwiękową,
 - **Komponent semantyczny** – interpretuje strukturę głęboką nadając jej znaczenie.

Rola semantyki (2)

- Początkowo Chomsky próbował skonstruować gramatykę bez odniesień do semantyki, jednak później wzbogacił ją o komponent semantyczny.
- Wykorzystał do tego sformalizowaną, logiczną koncepcję semantyczną (np. $\Sigma = M \{T, L [f(x)]\}$),
- Analiza składnikowa oparta o uniwersalne cechy semantyczne, dystynktory, ograniczenia selekcyjne itd.
- KAWALER = [+ludzki] [+męski] [+dorosły] [-żonaty]
- BYK = [+bydlęcy] [+męski] [+dorosły]

Psychologia i filozofia w gramatyce Chomsky'ego (1)

- Badanie języka jako sposób dotarcia do umysłu ludzkiego.
- **Mentalizm** - zamiast behawioryzmu (recenzja B.F. Skinnera).
- **Racjonalizm** (Kartezjusz) – zamiast empiryzmu.
- „Psychologia racjonalistyczna – tak brzmi centralna nazwa dla współczesnych badań nad językiem i poznaniem”.

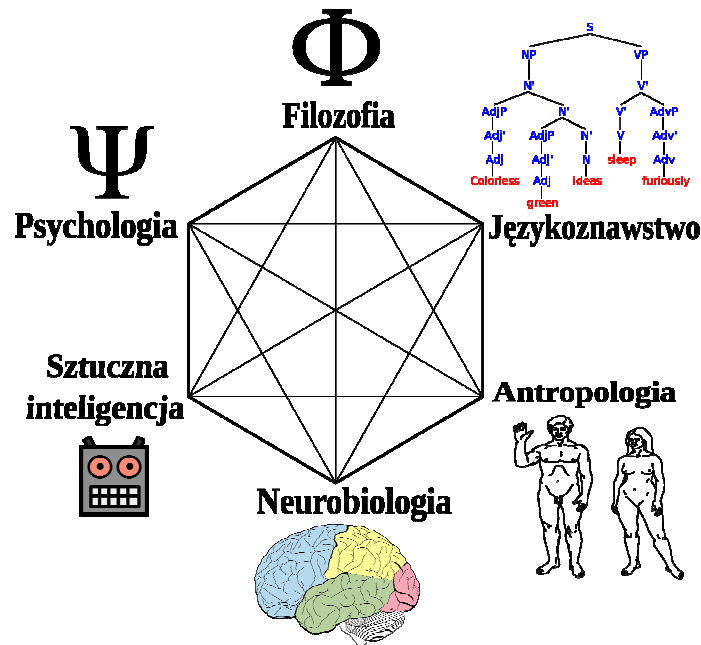
Psychologia i filozofia w gramatyce Chomsky'ego (2)

- Koncepcja niezależnych modułów (zdolności) umysłu.
- **Moduł językowy** (*language faculty*), który dalej dzieli się na sub-moduły: syntaktyczny, semantyczny, fonologiczny.
- **Natywizm** – moduł językowy jest wrodzony i dziedziczony genetycznie. Problem akwizycji języka (uczenia się języka przez dzieci).
- Gramatyka uniwersalna.

Psychologia i filozofia w gramatyce Chomsky'ego (2)

- „Rewolucja kognitywna” (1956 r.),
- *Cognitive Science* - nauki kognitywne, kognitywistyka, kognitywizm:

Psychologia i filozofia w gramatyce Chomsky'ego (3)

- „Kognitywizm to racjonalizm plus komputer jako model tego, w jaki sposób racjonalistyczną wizję umysłu można wcielić w życie”.
- Metafora komputerowa: ciało (*hardware*) i umysł (*software*).
- Umysł jako komputer operujący na reprezentacjach danych symbolicznych.

